

Joost Welten

**DANSEN ROND
DE TROON VAN
WILLEM I**

*De hoven in
Den Haag en Brussel
1813-1830*

Met medewerking van
Lena Reyners

STERCK & DE VREESE

Deze publicatie is mogelijk gemaakt dankzij een genereuze subsidie van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis en Cultuur, Amsterdam.

Deze publicatie maakt deel uit van het project 'Monarchy in turmoil: rulers, courts and politics in the Netherlands and Germany, c. 1780-1820' (met projectnummer 360-52-210) van het onderzoeksprogramma Vrije competitie dat (mede) is gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

© 2023 Joost Welten | uitgeverij Sterck & De Vreese

Omslagontwerp & boekverzorging Barbara Jonkers

Omslagbeeld: Koning Willem I (1772-1843) met zijn echtgenote, zijn drie kinderen en enkele hofdignitarissen. Uitsnede uit schilderij van Innocent Louis Goubaud (1799-1871) uit 1830. (Collectie ministerie van Buitenlandse Zaken, Nederland | foto: Angelika Honsbeek)

Foto auteur: Arash Nikkhah

ISBN 978 94 6471 054 0

NUR 685

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Sterck & De Vreese, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@sterckendevreese.nl.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Sterck & De Vreese.

Sterck & De Vreese is onderdeel van
zo leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.sterckendevreese.nl

Inhoud

INLEIDING

'HET HOF IS HIER ONTZAGLIJK BRILJANT' 7

HOOFDSTUK 1

KONING IN EEN TUSSENWONING 41

HOOFDSTUK 2

MANNEN AAN HET HOF 75

HOOFDSTUK 3

VROUWEN AAN HET HOF 127

HOOFDSTUK 4

WIE BEZOEKT HET HOF VAN WILLEM I? 169

HOOFDSTUK 5

DE KONING ACHTER ZIJN BUREAU 235

HOOFDSTUK 6

VROUWEN ACHTER KROON EN TROON:
PRINSES LOUISE VAN ORANJE-NASSAU EN
PRINSES WILHELMINA VAN PRUISEN 279

HOOFDSTUK 7

HOF EN POLITIEK: ELKAAR OVERLAPPENDE
NETWERKEN 337

SLOTBESCHOUWING 399

Dankwoord 432

Bijlagen 434

Noten 444

Bronnen 483

Register 503

De aanvaarding van het Hoog Bewind door het Driemanschap in naam van de prins van Oranje, 21 november 1813. Schilderij van Jan Willem Pieneman. (Rijksmuseum, Amsterdam)

Inleiding

‘HET HOF IS HIER ONTZAGLIJK BRILJANT’

EEN ONVERWACHT HUWELIJK

Jarenlang lijkt een huwelijk tussen Hester van Hogendorp (1791-1833) en Antonie Warin (1772-1852) onmogelijk. Wanneer Antonie in 1822 naar haar hand dingt, vraagt zij de goedkeuring van haar ouders. Haar vader Karel – officieel Gijsbert Karel¹ – geeft meteen zijn fiat, maar haar moeder ligt dwars. Moeder Van Hogendorp, geboren Clifford – net als haar dochter heet ze Hester – keurt de kandidaat af, omdat hij te oud en te arm is.² Warins baan als lid van de Tweede Kamer is onzeker, want die is afhankelijk van het resultaat van de volgende verkiezingen, en staat niet in bijster hoog aanzien. Met 2400 gulden per jaar verdient een volksvertegenwoordiger naar de maatstaven van de tijd een behoorlijk, maar geen hoog inkomen. Naast zijn baan als parlementariër werkt Antonie om den brode bij de rechtbank van Amsterdam. Een enkele keer heeft hij het als onderzoeksrechter zelfs te druk om de jaarlijkse opening van de Staten-Generaal te kunnen bijwonen en mist hij zo het voorlezen van de troonrede door de koning.³

In november 1826 overlijdt de moeder van het gezin Van Hogendorp, waarna voor de gezinsleden een rouwperiode van een jaar aanbreekt. In het voorjaar van 1828, wanneer het leven weer kleur krijgt, doet de eerder afgewezen bruidegom opnieuw een aanzoek. Ditmaal geeft Hester haar jawoord. ‘Zijn volharding van zes jaar en de diepe overtuiging dat niemand ter wereld zoveel van me zou houden, hebben me deze keuze doen maken’, zo schrijft ze aan haar broer Willem.⁴ Antonie bezoekt meteen een audiëntie van de koning om hem het goede nieuws mee te delen.⁵ Het bericht doet daarna de ronde in koninklijke kringen. Wanneer Hester in mei 1828 een bal van prins Frederik bezoekt, feliciteert die haar met het aanstaande huwelijk.⁶ Op 5 juni 1828 trouwt de 36-jarige Hester van Hogendorp met de 55-jarige Antonie Warin. Haar jongste zus Margo beschrijft de voorbereidingen voor deze hoogtijdag. ‘Van [bruidegom] Warin heeft Hes [= Hester] (...) een stel kanten gekregen dat brillant mooi is, niet alléén

Brusselsche kant, maar “point à l’aiguille”, het mooiste dat er is; dat geschenk noodzaakt haar eene andere bruidsjapon te laten maken, tot groot genoegen van Mina [= zus Wilhelmina] die de daartoe bestemde japon veel te miserig vond, en gelijk had.’⁷

De op dit moment twintigjarige Margo – officieel: Adriana Margaretha – is een nakomer in het gezin Hogendorp. Ze scheelt zes jaar met het achtste en op één na jongste kind, Frederik ofwel Frits. Met Frits heeft Margo een bijzondere band en ze schrijft hem regelmatig. Tussen alle bruiloftsnieuws door, zoals de aankoop van een blauw porseleinen theeservies als haar huwelijkscadeau voor Hester, meldt Margo aan Frits dat schilder Pieneman op bezoek is geweest, op de dag waarop het bruidspaar in ondertrouw is gegaan.

Daar Mr van Duin uit Dordt een schilderij van de Omwenteling hebben wil, zoo heeft hij zulks aan Pieneman besteld die ter dien einde tegenwoordig hier is om papa, Mr van Stirum en Mr van der Duin enz. enz. te portraiteeren, van daar dat hij ‘s morgens veel bij papa is en daar de familie zoo wat in het verschiet gegroepeert is, ook verlangt heeft die familie te zien, en zoo is het gekomen dat papa zonder aan aanteekenens-dag of iets te denken, waar niemand hem ook aan denken deed, Mr Pieneman voor gisteren te dineeren heeft gevraagd.⁸

DE GEBOORTE VAN HET KONINKRIJK NEDERLAND

Jan Willem Pieneman (1779-1853) zit dus aan bij het familiediner op de ondertrouwdag van Hester van Hogendorp en Antonie Warin. De kunstenaar werkt in huize Hogendorp aan een schilderij dat al snel een iconische plaats in de Nederlandse geschiedenis zal krijgen. Het beeldt de aanvaarding van de soevereiniteit over Nederland uit door een driemanschap, in naam van de prins van Oranje, op 21 november 1813, in de woning van Karel van Hogendorp aan de Kneuterdijk in Den Haag. Hier wordt het koninkrijk Nederland geboren en degene die het schilderij bekijkt, is er als het ware bij.

Het citaat uit de brief van Margo van Hogendorp verklaart waarom het afgebeelde tafereel, ondanks de op het eerste gezicht realistische enscenering ervan, een vervreemdend effect heeft. Veel sterker dan bij Pienemans al even beroemde schilderij van de slag bij Waterloo, gaat het hier om een historiestuk. Net als bij de weergave van het oorlogstafereel heeft de schilder zijn best gedaan om details natuurgetrouw voor te stellen, al permitteert hij zich een grote vrijheid door de op 21 november 1813 afwezige Van der Duyn af te beelden. Maar waar Pieneman voor de weergave van de scène op het slagveld bijna onmiddellijk te rade ging bij de af te beelden hoofdrolspelers, is er in dit

geval bijna vijftien jaar verstreken sinds de scène zich heeft afgespeeld. De schilder dient in 1828 dus zijn verbeelding te gebruiken om de gezichten van de afgebeelde personen vijftien jaar jonger te maken, maar slaagt daar slechts ten dele in. In november 1813 zijn Karel van Hogendorp, Frans Adam van der Duyn van Maasdam en Leopold graaf van Limburg Stirum respectievelijk 51, 42 en 55 jaar oud: mannen van middelbare leeftijd, met groot gezag. Vijftien jaar later zijn ze waardige grijsaards geworden en stralen ze niet meer zoveel daadkracht uit, dat het aannemelijk is dat ze het vaderland kunnen redden. Bovendien tonen de kleding en de kapsels de mode van 1828 en niet die van 1813.

Portret van prinses Anna Paulowna, vervaardigd door Jean-Baptiste Van der Hulst (1790-1862). Boven de deurlijst hangt een kopie van het schilderij waarin het driemanschap in november 1813 het gezag van de prins van Oranje uitroept. (Koninklijke Verzamelingen, Den Haag)

In het interieur van de woning van Karel van Hogendorp aan de Kneuterdijk in Den Haag bevinden zich achter de tafel ‘vrouwen met kinderen’, aldus het Rijksmuseum in Amsterdam, dat sinds 1892 de eigenaar is van het werk.⁹ In feite zien we achter de tafel acht kinderen van Karel. Wilhelmina, de oudste dochter, houdt nakomertje Margo vast. Links achter haar staat Hester, en helemaal links Frits. Hun gezichten doen popperig aan. De inmiddels volwassen geworden kinderen hebben geposeerd voor Pieneman, maar hij slaagt er niet in om zich hun kindertrekken voor te stellen. Volgens sommige interpretaties van het schilderij staat het negende kind van Karel, zijn oudste zoon Willem, in de deuropening.¹⁰ Hij is in ieder geval niet naar het leven geschilderd, want Willem werkt in 1828 als ambtenaar in Nederlands Oost-Indië. Als het Willem is, staat hij er ook niet op zijn plaats, want op 21 november 1813, wanneer de afgebeelde scène zich voltrekt, bevindt hij zich niet in Den Haag, maar in Metz, in de kazerne van het regiment *gardes d’honneur* van Napoleon waarin hij dient.¹¹ De grote afwezigheid op het schilderij is Hester van Hogendorp-Clifford, de echtgenote van Karel. Pieneman heeft zich niet gewaagd aan een portret van haar, omdat zij in 1828 niet meer

Willem legt op 30 maart 1814 als soevereine vorst de eed op de grondwet af in de Nieuwe kerk in Amsterdam. Ingekleurde gravure van Noach v.d. Meer jr. naar een tekening van C. van Waardt. (Atlas van Stolk, Rotterdam)

leeft en er wellicht geen afbeelding van haar beschikbaar is die als voorbeeld kan dienen. Een andere reden voor haar afwezigheid is moeilijk te bedenken, want zij hoort net zo bij Karel als hun acht of negen afgebeelde kinderen.

De kernboodschap van het schilderij is voor niemand mis te verstaan: een driemanschap van vooraanstaande heren deelt aan de officier van de Haagse burgerwacht – afgebeeld aan de rechterzijde – mee dat het de macht in het officieel nog door Napoleon geregeerde land overneemt, in naam van de prins van Oranje, de nieuwe soevereine vorst. Deze staatsgreep – want dat is het feitelijk – wordt gepresenteerd als een door en door burgerlijk en tevens modern en vredig tafereel. De nieuwe vorst zal niet regeren bij de gratie Gods of op grond van vermeende oude rechten, maar omdat de bevolking, of beter gezegd enkele mensen die zichzelf hebben uitgeroepen als vertegenwoordigers van die bevolking, de soevereiniteit aan hem overdragen.

Voorals Karel van Hogendorp trekt op het schilderij de aandacht. De scène is zo in beeld gebracht dat hij de spil ervan vormt. Zo draagt hij een met bont afgezette mantel, als het ware een burgerlijke variant van een hermelijnen mantel, die hem qua kleding doet afsteken bij de andere mannen. De dominante diagonale lijn op het schilderij – de drie uitgestoken handen die uiteindelijk verwijzen naar de afwezige vorst van Oranje – vertrekt bij zijn linkerhand, centraal in het midden van het schilderij. Doordat Karel relatief dicht bij het raam zit, valt op zijn gezicht ook het meeste licht. Als bewoner en als huisvader omringd door zijn kroost is hij vanzelf de baas in huis. Bovendien zit hij in een leunstoel – een soort troon – terwijl de andere voorname mannen staan. Het is een subtiel gebruik van de beeldtaal zoals we die van hoven in vroeger eeuwen kennen. Daar zit de vorst en eventueel de vorstin op een troon, terwijl alle andere personen staan, zoals de etiketteregels ten paleize dat voorschrijven. Al heeft Karel als reumalijder een goede reden om een pelsjas te dragen en op een stoel te zitten, deze elementen onderstrepen intussen wel zijn macht.

Pieneman schildert de geboorte van een koninkrijk in een huiskamer: Hollander kan het niet. Het schilderij wordt bij een breder publiek bekend doordat het wordt ingezonden voor de tentoonstelling van het werk van levende meesters in Den Haag in 1830. In dat jaar bestelt prinses Anna Paulowna meteen een kopie ervan bij Nicolaas Pieneman, de zoon van de schilder.¹² Een jaar later laat Anna Paulowna zich portretteren door Jean-Baptiste van der Hulst (1790-1862).¹³ Op dat schilderij staart zij enigszins triestig en melancholiek voor zich uit, terwijl ze in haar rechterhand een brief van haar echtgenoot vasthoudt en ze haar linkerhand laat rusten op een kaart van de Zuidelijke Nederlanden. De boodschap is duidelijk: ze volgt met spanning en ernst het nieuws over de Tiendaagse Veldtocht en ze staat letterlijk met haar rug naar het onschuldige strandvermaak in Scheveningen, waar ze vertoeft in het paviljoen van haar schoonmoeder, koningin Wilhelmina. Op de achtergrond, tegen de muur zien we Anna's kopie

van Pienemans schilderij van het driemanschap dat in 1813 de soevereiniteit heeft uitgeroepen in naam van de erfprins. Het portret van Anna Paulowna geeft aan hoe snel Pienemans oerburgerlijke schilderij zelfs door het hof is omarmd.

De door Pieneman afgebeelde scène ten huize van Karel van Hogendorp toont de start van het Koninkrijk Nederland, in een tijd waarin het napoleontische gezag afbrokkelt en geallieerde legereenheden het land binnentrekken, maar de definitieve overwinning op napoleontisch Frankrijk nog maanden op zich laat wachten. Wanneer een verzameling notabelen de Nederlandse grondwet op 29 maart 1814 in Amsterdam officieel goedkeurt, en Willem een dag later in dezelfde stad als soevereine vorst de eed op de grondwet aflegt tijdens de inhuldigingsceremonie, staan vestingsteden als Bergen op Zoom, Delfzijl, Den Helder, Maastricht en Naarden nog steeds onder Frans gezag.¹⁴ Pas het aftreden van Napoleon op 11 april 1814 en de daaropvolgende Vrede van Parijs van 30 mei 1814 maken een einde aan de oorlog.

DE GEBOORTE VAN HET VERENIGD KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

In 1815 beleeft het rijk zijn tweede geboorte, ditmaal als Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, en wederom is Willem dank verschuldigd aan Napoleon. Door zijn harde optreden in de jaren 1810-1813 in het door Frankrijk ingelijfde Nederland heeft Napoleon de basis gelegd voor een nationale verbroedering, die de oude tegenstelling tussen patriotten en orangisten overstijgt.¹⁵ En met zijn terugkeer uit Elba in het voorjaar van 1815 geeft hij een impuls aan de vereniging van de noordelijke en de zuidelijke Nederlanden. Vrijwel meteen nadat het nieuws bekend is geworden dat Napoleon de macht in Parijs heeft overgenomen, roept Willem zich uit tot koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Hij heeft de stille instemming van de geallieerden, die een krachtige staat aan de noordgrens van Frankrijk wensen als barrière tegen een nieuwe expansiepolitiek van dat land. De definitieve krachtmeting tussen napoleontisch Frankrijk en de rest van Europa vindt niet geheel toevallig plaats in die nieuwe staat, het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De glooiende vlakten ten zuiden van Brussel lenen zich hier uitstekend voor. Na de slag bij Waterloo op 18 juni 1815 is het lot van Napoleon beslist en breekt een voor Europa ongekend lange tijd van vrede tussen de grootmachten aan.

De inhuldiging van Willem als koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden op donderdag 21 september 1815 in Brussel is de officiële start van de nieuwe staat. Dat evenement biedt Willem een uitgelezen kans om zich aan de bevolking van de zuidelijke provincies te presenteren als de nieuwe landsvorst. In die provincies heeft het koningschap een andere betekenis dan in de noordelijke gewesten. In het noorden

is de elite, voor zover die van middelbare leeftijd of ouder is, vertrouwd met het stadhouderlijke hof. Zolang de representatie van Willem I op hetzelfde niveau ligt als, of iets boven dat van zijn vader, stadhouder Willem V, komt die vertrouwd over. De oudere elite in de zuidelijke provincies heeft evenwel nog een actieve herinnering aan het hof van Maria Christina van Oostenrijk en haar echtgenoot Albert van Saksen-Teschen, de gouverneurs van de Oostenrijkse Nederlanden namens hun (schoon-)broer Jozef II. In tegenstelling tot de stadhouder in Den Haag, die met bescheiden financiële middelen zijn stand probeerde op te houden, straalde het hof van de stadhouders in Brussel een Europese grandeur uit. Hoewel het hof van Maria Christina en Albert in Brussel nog nauwelijks is bestudeerd, maakt een deelstudie die wél is verschenen duidelijk dat deze gouverneurs opereerden als een vooruitgeschoven post van het hof in Wenen. Het rond-uit magnifieke zilverwerk waarmee het echtpaar zijn eettafels decoreerde, was van zo'n hoge kwaliteit dat het moeiteloos de concurrentie kon aangaan met het zilverwerk aan het hof van de Franse koning in Versailles.¹⁶

Aankomst van Willem I in Brussel, voordat hij er op 21 september 1815 zal worden gehuldigd als koning. In het midden biedt de burgemeester de sleutels van de stad aan. Aan de rechterzijde coördineert de opperstalmeester het uitspannen van de paarden, zodat in het wit geklede zakkendragers de koets de stad in kunnen trekken. Rechts staan acht kolossale beelden – personificaties van deugden – die speciaal voor deze gelegenheid zijn vervaardigd. Helemaal links op schilderij is een eveneens tijdelijke triomfboog zichtbaar. Later besluit Willem I om op deze plaats een permanente poort te bouwen, in neoclassistische stijl: de Willemspoort. Schilderij van Mattheus-Ignatius Van Bree (1773-1839). (Stadsmusea Brussel)

De top van de Brusselse elite bestond aan het einde van het ancien régime bovendien uit personen van hoge adel die vaak kind aan huis waren aan de hoven van Wenen en Versailles, en die in hun stadspaleizen in Brussel en in hun buitenverblijven een prinselijke levensstijl voerden waarvan in de Republiek geen equivalent bestond. Waar deze personen van hoge adel in het ancien régime de blik op de machthebbers in Wenen hadden gericht, dienden ze voortaan koning Willem te erkennen als de hoogste in het gezag – en dus ook als degene die bepaalde welke posten zij zouden bekleden in leger, bestuur of aan het hof, welke titels zij mochten voeren, welke standsverheffing zij al dan niet zouden verwerven, en welke onderscheidingen zij zouden ontvangen.

De inhuldiging van Willem van Oranje-Nassau tot koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in Brussel heeft daarom een ander karakter dan de inhuldiging van dezelfde Willem tot soeverein vorst van Nederland op 30 maart 1814 in Amsterdam. Was dat laatste evenement een korte plechtigheid in de sobere, calvinistische entourage van de Nieuwe Kerk, de inhuldiging in Brussel kent een dagvullend programma vol verwijzingen naar monarchale tradities uit de achttiende eeuw. Om negen uur 's ochtends verzamelen de leden van de Staten-Generaal zich voor een bijzondere zitting in de grote zaal van het stadhuis. Het is hun eerste vergadering in de nieuwe samenstelling, met parlementariërs uit de noordelijke en de zuidelijke Nederlanden. Een uur later vertrekt Willem met een omvangrijk cortège van zijn paleis naar het stadhuis, om daar de – niet gekozen, maar door hem aangewezen – volksvertegenwoordigers toe te spreken bij de opening van het parlementaire jaar. Helemaal vooraan rijden militairen, een paukenist, trompetters en vier herauten van wapenen, te paard, en vervolgens de kamerheer-ceremoniemeester, de leden van de Raad van State, de dragers van het Grootkruis van de Militaire Willemsorde en de ministers, in koetsen. Zij worden gevolgd door twaalf kamerheren in drie hofkoetsen, ieder bespannen met zes paarden, en de grootofficieren van de hofhouding van de koning, eveneens gezeten in een hofkoets bespannen met zes paarden. De volgorde visualiseert dat de – zonder uitzondering adellijke – hofdignitarissen hoger in rang en dicht bij de koning staan dan zijn – bijna allemaal burgerlijke – ministers. Na de koets met de grootofficieren van het hof volgen weer ruiters: een stalmeester met vier pages, Leopold graaf van Limburg Stirum als drager van de standaard van het rijk en Charles-Joseph hertog d'Ursel als drager van het rijkszwaard. Zoals het een koning betaamt, rijdt Willem – samen met zijn twee zoons – in een koets die wordt getrokken door acht paarden, met voor op de koets vier pages en achterop vier lakeien in livrei. Langs elk paard dat de koets trekt, loopt een palfrenier. Naast de koets rijden de adjudanten van de koning te paard, en lopen twaalf hellebaardiers, de wachters van het paleis. Na afloop van de zitting van de Staten-Generaal trekt de hele stoet naar de Koningsplaats, waar in de openlucht een stellage is opgericht voor de eigenlijke inhuldiging.

Willem voegt zich hiermee in een eeuwenoude traditie, want in de Spaanse en later de Oostenrijkse Nederlanden was het gebruikelijk om de nieuwe landvorst – in de meeste gevallen zijn vertegenwoordiger – in de hoofdstad van elk gewest met een openluchtspektakel in te huldigen. Die inauguraties waren des te belangrijker om een verbinding te leggen tussen landsvorst en bevolking, omdat de landsvorst zelf normaliter in Wenen resideerde.¹⁷ Willem laat zich in Brussel op de Koningsplaats inhuldigen, de locatie waar Maria Christina van Oostenrijk en haar echtgenoot Albert van Saksen-Teschen, de gouverneurs van de Oostenrijkse Nederlanden, zich in 1781 en 1791 hebben laten inhuldigen, namens Jozef II respectievelijk Leopold II. Het is ook de locatie waar keizer Frans II zich in 1794 persoonlijk heeft laten inhuldigen als hertog van Brabant.¹⁸ Zelfs de vorm van het overdekte podium waarop Willem wordt ingehuldigd, is afgekeken van een achttiende-eeuws model. Wie die houten constructie op de Koningsplaats in Brussel in 1815 vergelijkt met het podium dat op 27 april 1744 in Gent was opgesteld om Karel van Lotharingen in te huldigen als gouverneur – namens Maria Theresia van Oostenrijk –, ziet een frappante overeenkomst. De barokke overdaad heeft plaatsgemaakt voor neoclassicistische strengheid, maar voor de rest is de vorm identiek. In Gent legde Karel van Lotharingen een eed af, waarin hij namens de landvorstin zwoer dat hij de traditionele vrijheden van het graafschap Vlaanderen zou respecteren. Hij zou deze eedaflegging in elk gewest van de Oostenrijkse Nederlanden herhalen – veelal via een gevolmachtigde – omdat de hertogdommen, graafschappen en enkele heerlijkheden hun autonomie hadden behouden, ook al stonden ze onder Oostenrijks gezag.

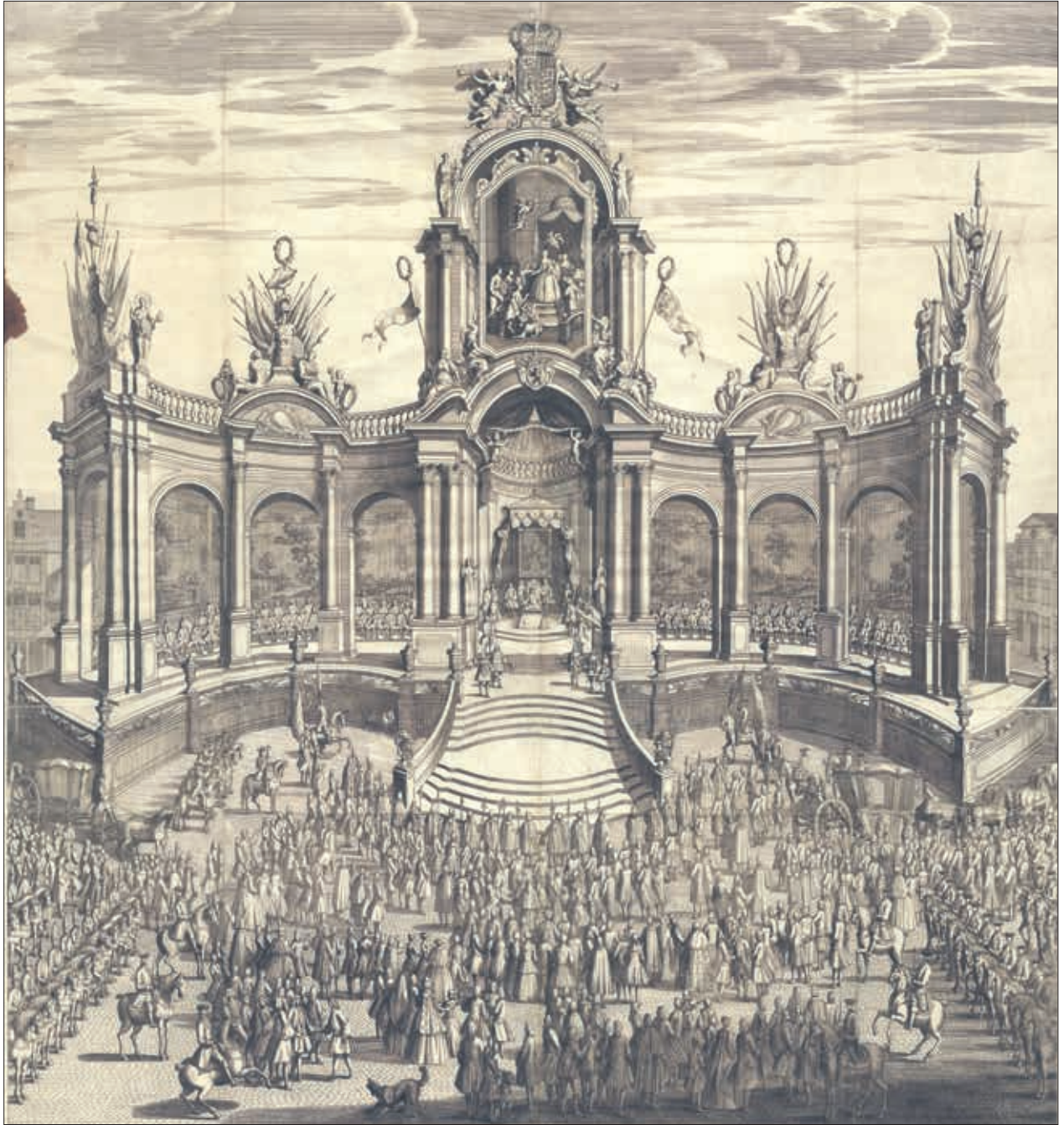
De inhuldiging van Willem in Brussel is in zekere zin een moderne versie van deze aloude plechtigheid. De gewesten zijn inmiddels hun zelfstandigheid kwijt, reden waarom er nu slechts één, nationale inhuldiging is. De specifieke vrijheden waarover elk gewest beschikte – bijvoorbeeld de verplichte instemming van een meerderheid van de afgevaardigden van het gewest (de Staten) om een nieuwe belasting in te kunnen voeren – zijn vervangen door een constitutie, waarin is vastgelegd dat de koning nieuwe wetgeving alleen mag invoeren na instemming van een meerderheid van de afgevaardigden in de Staten-Generaal. De kern van de inhuldiging blijft de verbinding die de landsvorst in het openbaar aangaat met de bevolking. De plechtigheid heeft daarmee een politieke betekenis die ver uitgaat boven representatie en propaganda. Juist bij een koning die zijn legitimiteit nog dient te vestigen, zoals bij Willem I in de zuidelijke provincies het geval is, speelt deze ceremonie een belangrijke rol.¹⁹

→

Eedaflegging van Willem I op 21 september 1815 op de Koningsplaats in Brussel. Gouache van Pierre François Leroy die als basis dient voor de bekende gravure van deze scène. (Paleis Het Loo, Apeldoorn)

Inhuldiging in Gent op 27 april 1744 van Karel van Lotharingen – namens Maria Theresia – als nieuwe landvorst in Vlaanderen. Gravure uit het boek *Relation de l'inauguration solemnelle de sa sacrée majesté Marie Thérèse (...)*. (UB Utrecht)

EEN MENGELING VAN MONARCHALE TRADITIES

De voorbereiding op de ceremonie is een spoedklus. Op de afbeeldingen die ervan zijn gemaakt, is een podium met aan beide zijde grote vleugels te zien, maar deze representaties zijn niet waarheidsgetrouw. Ze geven het beoogde eindresultaat aan, en niet de feitelijke toestand op 21 september 1815. In de weken voorafgaand aan de inhuldiging wordt met man en macht gewerkt om die constructie gereed te krijgen. Wanneer duidelijk wordt dat de opleverdatum niet wordt gehaald en evenmin kan worden uitgesteld, worden nog meer timmerlieden ingeschakeld. Desondanks komt de stelling niet op tijd gereed. Om de koning de schande te besparen van een half voltooid bouwwerk, worden beide vleugels in de nacht vóór de inhuldiging afgebroken.²⁰ Alleen het centrale podium is gereed en blijft staan voor de grote dag.

Op dit podium zit Willem op een troon, terwijl Secretaris van Staat Anton Falck de volledige grondwet voorleest. Daarna staat Willem op om de eed op de grondwet af te leggen. ‘Op eene kredenstafel, in de nabijheid van de troon’, ligt de grondwet naast de koninklijke kroon, de scepter en de rijksappel.²¹ Ook in symbolische vorm is duidelijk dat koningschap en constitutie hier een verbond aangaan: Willem I zal een constitutionele monarch zijn.

Willem knoopt in zijn koningschap aan bij verschillende tradities. In zijn toespraak aan de Staten-Generaal ’s ochtends verwijst hij uitdrukkelijk naar de zestiende eeuw, toen de Nederlanden onder het gezag stonden van keizer Karel V, met Brussel als hoofdstad. Ook de herauten die historiserende kleding dragen, verwijzen naar die periode. Willem I probeert – in zijn beleving – het ideaal te realiseren waarvoor zijn voorvader Willem van Oranje streed, maar dat voor hem onbereikbaar bleef: de Nederlanden bijeenbrengen als onafhankelijke staat.

Willem I beseft dat hij als legitimatie voor zijn koningschap niet kan volstaan met een verwijzing naar de zestiende-eeuwse Nederlanden. Willem van Oranje was in zijn rol van stadhouder een dienaar van de Nederlandse Republiek, en voor zijn opvolgers gold hetzelfde. Willem I heeft met andere woorden een historische claim op een voorname positie in de Nederlanden, maar niet op het koningschap. Hij staat daarin niet alleen. Net als hij hebben in de vroege negentiende eeuw allerlei staatshoofden in Europa een koninklijke waardigheid gekregen, die zij van tevoren niet bezaten: Napoleon Bonaparte (keizer van Frankrijk 1804-1814/1815) en zijn broers Joseph (koning van Napels 1806-1808 en koning van Spanje 1808-1813), Lodewijk (koning van Holland 1806-1810) en Jérôme (koning van Westfalen 1807-1813), Napoleons schoonbroer Joachim Murat als koning van Napels (1808-1815), en de vorsten van Beieren, Saksen en Württemberg, die met ingang van 1806 koning werden.

De vergelijking met de keizerskroning – Sacre – van Napoleon op 2 december 1804 ligt gevoelig voor Willem, omdat hij zich wil presenteren als de vredelievende vorst die de bloeddorstige militair Napoleon opvolgt. De inhuldiging in Brussel mag dus vooral niet doen denken aan de keizerskroning van Napoleon. Daarvoor zijn de wonden nog veel te vers. Amper drie maanden geleden is Napoleon definitief verslagen, bij Waterloo, op luttele kilometers afstand van de plaats waar Willem zich laat inhuldigen. Napoleon legitimeerde zich in 1804 als degene die de soevereiniteit van Frankrijk op militaire wijze en met groot succes had verdedigd. Van de tocht van zijn paleis – de Tuilerieën in Parijs – naar de plaats van de kroning – de Notre Dame – maakte Napoleon een groots spektakel, veel meer dan Willem I dat doet bij zijn tocht door Brussel op weg naar de inhuldiging. Dat ligt niet zozeer aan het defilé van hoogwaardigheidsbekleders, ook

Napoleon op 2 december 1804 op de Pont Neuf in Parijs, in een militaire ambiance op weg naar de keizerskroning in de Notre-Dame. Schilderij van Jacques Bertaux (1745-1818). (Musée Carnavalet, Parijs)